

EL MARC LEGAL DEL CATALÀ A L'ARAGÓ

per ARTUR QUINTANA

Professor del Seminari de Romàniques de la Universitat de Heidelberg

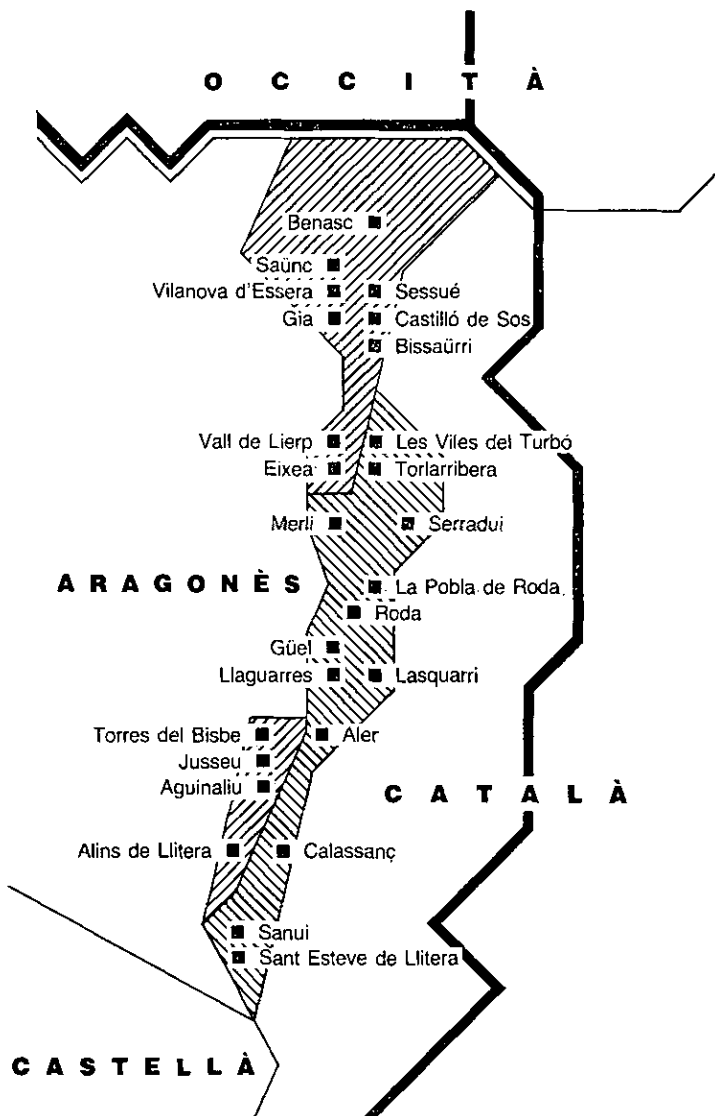
A l'Aragó es parla català en una franja d'uns 20 a 30 km d'amplada que s'estén des dels Ports de Morella als Pirineus. Els darrers pobles de llengua catalana són des del sud: Aiguaviva de Bergantes, la Ginebrosa, la Torre de Vilella, La Codonyera, Fórnols de Matarranya, Valljunquera, La Vall del Tormo, Massalió, Maella, Favara, Nonasp, Faió, Mequinensa, Torrent de Cinca, Fraga, Miralsot, Vilella de Cinca, Saidí i el Torricó. D'aqueixa localitat fins a la ratlla de França la frontera lingüística ja no és tan clara. Entre el català i l'aragonès es troba una zona dita de transició, on s'entrellacen els trets característics d'aquestes dues llengües de tal manera que en alguns casos no és fàcil l'atribució dels diferents parlars a una llengua o a l'altra. Joan Coromines, un dels millors coneixedors de la qüestió, va determinar al seu article *Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa*, publicat el 1959, els límits d'aquesta zona de transició, deixant-hi del cantó català Sant Esteve de Llitera, Sanui, Calssanç, Aler, Llaguarres, Lasquarri, Güel, Roda, La Pobla de Roda, Merli i Torlarribera, i del cantó aragonès Alins, Aguinaliu, Jusseu, Torres del Bisbe i tota la Vall de Benasc (veg. mapa 1), tanmateix afirmava que «seria molt fàcil de donar una base científica a una teoria que sostingués la catalanitat de Benasc»¹ i en publicacions posteriors ha insistit en el caràcter català d'aquesta vall.² La Gran Enciclopedia Aragonesa segueix en general els límits establerts per Coromines, si bé situa dins de l'aragonès, és a dir fora ja de la zona de transició, el parlar de la Vall de Benasc.³ L'extensió d'aquests territoris és de 5.093 km² i 68.844 habitants. Si es posa del cantó català la Vall de Benasc l'extensió passa a ésser de 5.715 km² i la població de 73.242 habitants.

El català començà a substituir el llatí a l'Aragó com a llengua oficial a partir del segle XIII, i això a l'època significava sobretot la documentació notarial i la dels registres parroquials, i s'hi mantingué bé fins al segle XVIII, en què fou substituït pel castellà, que ja s'hi havia anat fent present des del

1. JOAN COROMINES, *Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa*, dins *Estudis de toponímia aragonesa*, II, p. 48. Barcelona 1970. La primera edició és de 1959.

2. Veg. JOAN COROMINES, *Entre dos llenguatges*, I, p. 57. Barcelona 1976, on afirma que la Vall de Benasc «ja és més que mig catalana».

3. *Gran Enciclopedia Aragonesa*, Zaragoza 1980-1982, s.v. «ribagorzano».



MAPA 1

Frontera entre el català i l'aragonès segons Joan Coromines a «Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa» (1959).

- Frontera administrativa
- Frontera lingüística
- ▨ Zona de transició amb predomini del català
- ▨ Zona de transició amb predomini de l'aragonès

xvi i en alguns indrets fins i tot des del xv. De tota manera el català continuà si més no en algunes zones, com a llengua dels registres parroquials, els quals fins a l'establiment del registre civil el 1870 tingueren caràcter oficial. L'església catòlica, que fins a dates molt recents ha estat religió estatal, ha mantingut sempre en alguns territoris de l'Aragó un ús escadusser del català en la litúrgia i la catequesi.

L'activitat estatutària aragonesa anterior a la darrera guerra civil espanyola va dedicar poca a cap atenció a la qüestió lingüística. L'Estatut dit de Casp l'ignorà completament, insistint només que el castellà seria la llengua oficial.⁴ L'anomenat Estatut dels Cinc declarà a l'article quart una certa oficialitat del català, que qualificava de dialecte,⁵ i no demostrà cap interès de tipus cultural per a aqueixa llengua. Cap d'aquests dos estatuts no assolí caràcter de llei.

La Constitució Espanyola de 1978 és la primera que torna a ocupar-se de la qüestió de la llengua, a la qual atorga gran importància pel fet de dedicar-li un article sencer dins dels títols preliminaris, és a dir, les bases sobre les quals es desenvolupa ella mateixa. La qüestió es tractada també al articles 20.3 al 46 i al 148.1.17. Aquests articles, que passo a comentar, ofereixen un marc prou ampli per a la normalització de la llengua catalana a l'Aragó. De tota manera haig d'advertir que avui, passats cinc anys de la promulgació d'aquella constitució, no s'ha pres encara cap mesura per a la normalització del català a l'Aragó; és més, no n'han desaparegut tampoc les de caràcter discriminatori.⁶

D'acord amb l'article 3.2 de la Constitució Espanyola, el català, si Aragó s'organitzava en comunitat autònoma, hi podria ésser llengua oficial ja que és una llengua espanyola i llengua de la —possible— Comunitat Autònoma d'Aragó. L'aplicació, o no, d'aquest article depèn de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó.

L'article 3.3 de la Constitució declara que la riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció. Més endavant, a l'article 46, es fan precisions sobre el patrimoni cultural i s'hi declara que l'Estatut en garantirà la conservació i en promourà l'enriquiment, sigui quin sigui llur règim jurídic i la titularitat i que la llei castigarà els atemptats que s'hi facin. Això significa que encara que el català no fos declarat llengua oficial a l'Aragó i que la comunitat autònoma aragonesa no volgués assumir-ne cap aspecte, l'Estat, representat en aquest cas pel poder central, hauria de vetllar per l'especial protecció i respecte del català a l'Aragó, garantir-ne la conservació, enriquir-lo i sancionar —si calgués— els atemptats que s'hi poguessin fer en contra.

4.º «Art. 4. El idioma castellano es lengua oficial de Aragón». Citat a *Caspe: un estatuto de autonomía para Aragón*, Zaragoza 1977, p. 36.

5. «Art. 4.º Los aragoneses tienen derecho a producirse verbalmente en sus dialectos ante los Tribunales de Justicia y órganos de la Administración pública, dentro del territorio de la Región y a designar un intérprete cuando sus interlocutores declaren no entender el dialecto respectivo.» Citat a *Caspe: un estatuto de autonomía para Aragón*, op. cit., p. 44.

6. Per a detalls veg. l'article de Sigrid SCHMIDT i Artur QUINTANA, *La lengua catalana en Aragón*, publicat a «Andalán», Zaragoza (1983), núm. 375, ps. 33-34.

Tot plegat obliga l'Estat —ja sigui representat per poder central o per l'autonòmic— a prendre mesures positives en tot allò que d'ell depèn i que té relació amb la llengua, és a dir bàsicament l'ensenyament i els mitjans de comunicació de masses. Quant a aquest darrer aspecte cal advertir que la constitució espanyola insisteix a l'article 20.3 que cal respectar la pluralitat de les llengües d'Espanya.

Finalment l'article 148.1.17 inclou el foment de la cultura i l'ensenyament de la llengua de la comunitat autònoma entre els dominis en què la tal comunitat podrà tenir competències. Altres aspectes, que també tenen relació amb la llengua, como són ara les biblioteques podran igualment formar part de les competències de la comunitat autònoma.

A partir d'aquest darrer article hom ha elaborat el text de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó vigent des del maig de 1983. En aquest estatut hom ha renunciat a la possibilitat que ofería la constitució de declarar el català llengua oficial a l'Aragó. Una esmena del PSOE que preveia una solució a la navarresa, és a dir, oficialitat del català només als territoris on es parla, no prosperà (a Navarra la Llei de Reintegració i Millorament del Règim Foral preveu a l'article 9 que el basc serà oficial a les zones on es parla). El text estatutari aragonès s'ha limitat a recollir el tenor de l'article 3.3 de la constitució als articles 7 i 35.23. L'article 7 diu: «Les diverses modalitats lingüístiques d'Aragó fruïran de protecció com a elements integrants del seu patrimoni cultural i històric» i el 35.23 inclou entre les competències de la comunitat autonòmica aragonesa «la cultura, amb especial referència a les manifestacions peculiars d'Aragó i a les seves modalitats lingüístiques, vetllant per llur conservació i promovent-ne l'estudi». Aquests textos tenen les mateixes implicacions que les que abans he exposat en relació amb l'article 3.3 de la Constitució, és a dir que la comunitat autònoma aragonesa haurà de prendre mesures positives en tot allò de la seva competència que té relació amb la llengua. Bàsicament, doncs, en l'ensenyament del català i/o en català i en la presència d'aquesta llengua en els mitjans de comunicació de masses —i no solament, és clar, a la ràdio, televisió, etc., ans també en el camp del llibre i concretament de les biblioteques. Els articles esmentats tampoc no exclouen que es prenguin altres mesures, fins i tot de caràcter oficial —com pot ésser en el camp de l'ordenació del territori, el qual forma part també de les competències de la comunitat autònoma, l'ús de topònims catalans, per exemple, en comptes dels actuals castellanitzats—, si això contribueix a la protecció i conservació del català.

L'Estatut d'Aragó en la qüestió lingüística és evidentment inferior als de les Balears, Catalunya, Euskadi, Galícia i del País Valencià per al basc, el català (anomenat, però, en un cas també valencià) i el gallec, que hi són declarats respectivament llengües oficials. I és també inferior a la Llei de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra, la qual preveu, si més no, l'oficialitat del basc a les zones on es parla. No és, però, en principi, ni més bo ni més dolent que el de Catalunya en relació amb l'occità (anomenat allà aranès) o el d'Astúries en relació amb el lleonès (anomenat allà bable i on no s'esmenta el gallec que es parla de Nàvia a Castropol). El

fet que aquests dos darrers estatuts declarin *expressis verbis* que s'ensenyaran l'aranès i el bable no és sinó una explicitació del que implica l'estatut d'Aragó. Finalment és millor que els estatuts de Múrcia, Castella-Lleó, Extremadura i Cantàbria on hom no cita la qüestió lingüística, tot i que a Múrcia es parla català a la zona del Carxe, a Castella-Lleó gallec a les zones occidentals del Bierzo i de Sanàbria i lleonès a gran part de Lleó i de Zamora, a Extremadura portuguès a la vila d'Olivenza i als seus voltants, i a Cantàbria lleonès als territoris occidentals. En aquestes comunitats autònomes es produirà la insòlita situació que l'Estat central haurà de prendre les mesures de protecció, conservació, etc., de les llengües espanyoles no castelles de les comunitats per haver-hi renunciat aquestes en llurs estatuts.

L'Estatut d'Aragó, aplicat de dreta llei, vull dir sense caure en gasiveries a l'hora de donar-li contingut, ni tampoc en particularismes exacerbat, com podria ésser l'ensenyament només de la varietat local de cada llogarret,⁷ obstaculitzant així l'accés dels parlants a la totalitat de llur llengua,⁸ ofereix un marc legal que sense ésser òptim, sí que podria ésser suficient —i insisteixo en el podria (veg. al començament el que he dit en relació amb l'aplicació de la Constitució)— per arribar a allò que demana la Constitució Espanyola de respecte, protecció, conservació i enriquiment del català a l'Aragó.

7. Una bona informació sobre el particularisme lingüístic a ultrança a l'Aragó és el treball de Martí Garcia-Ripoll: *La ideologia lingüística de l'esquerra aragonesa sobre la llengua catalana a les comarques de la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i la Conca del Matarranya durant la reforma política*. Barcelona 1980 (edició ciclostilada).

8. Per a un esbós de planificació lingüística del català a l'Aragó que tingui en compte tan la varietat local com la totalitat de la llengua, veg. Sigrid Schmidt i Artur Quintana, *op. cit.*